

Y newyddlen ar gyfer pobl sy'n ymwneud â dehongli yng Nghymru

Yn y rhifyn hwn
In this issue

Migration Stories
Straeon am Ymfudo

Sustainable Interpretation
Dehongliad Cynaliadwy

Walking with the Romans
Cerdded gyda'r Rhufeiniaid

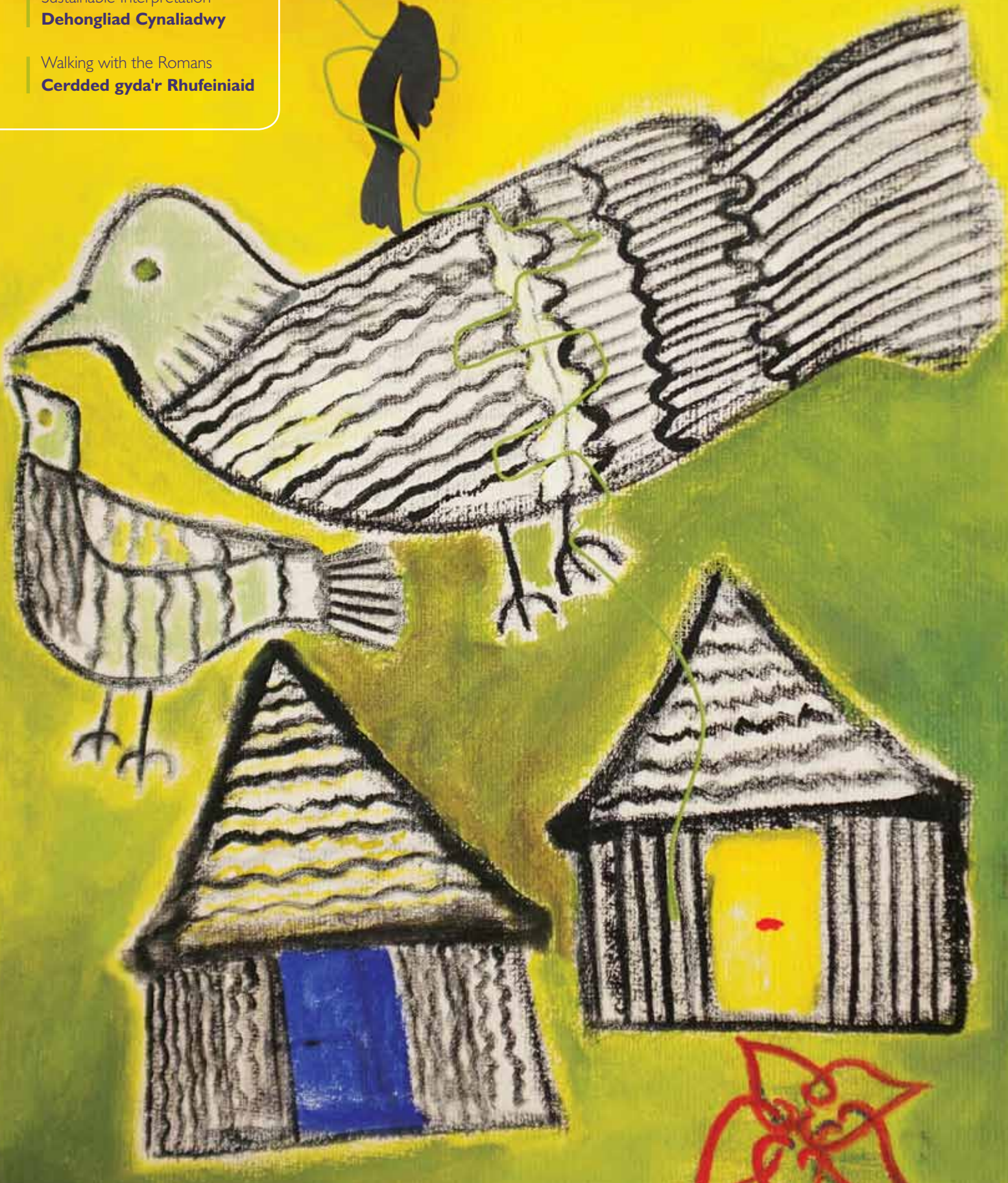
Dehongli Cymru

Interpret Wales

Gwanwyn Spring
2016 rhifyn issue

The newsletter for people working in interpretation in Wales

22

DEHONGLI CYMRU/INTERPRET WALES

Rhifyn 22 Gwanwyn 2016

Cyhoeddwyd gan Cyfoeth Naturiol Cymru
ar ran Grŵp Llywio Dehongli Cymru.

Golygydd: Ruth Waycott

Dylunio: Olwen Fowler

Argraffwyd gan: Gwasg Gomer Cyf

Gwasanaethau Cyfieithu: Cyfieithu Cymunedol

Nod Dehongli Cymru yw ennyn brwdfrydedd y cyhoedd
tuag at ein treftadaeth naturiol a diwyllianol drwy gyfrwng
dehongli o'r safon uchaf, a chynorthwyo dehonglwyr
drwy rwydweithio, hyfforddiant a rhannu arfer da.

Mae'r prosiect dan ofal Grŵp Llywio a gynrychiolir
gan yr asiantaethau sydd a'u logos yn ymddangos isod.

Cynnwys

4-5 YNO, rhyfel, YMA, lloches

Stephanie Roberts

8 Tua'r Gorllewin

Stuart Evans

10-11 Cerdded gyda'r Rhufeiniaid

Suzanna Jones

14 EwrOlwg: Cymru drwy Llygaid Teithwyr Ewropeaidd, 1750-2015

Dr. Rita Singer

16-17 Dehongli cynaliadwy:

Gwersi o Dwristiaeth Gynaliadwy

Gianna Moscardo

Angen cysylltu â ni?

Ysgrifenyddiaeth Interpret Wales /
Dehongli Cymru

Ruth Taylor Davies

lethaconsultancy@gmail.com

ffôn: 01792 881762

Newyddlen Interpret Wales / Dehongli Cymru

Ruth Waycott

ruth@waycott.fsnet.co.uk

ffôn: 01600 860779

Llun y clawr:

Gwaith Celf o'r prosiect 'Yno, Rhyfel, Yma, Lloches'.

Gwlad noddfa?

Mae taith pobl ar draws y cyfandiroedd a'r moroedd yn hen hanes sy'n parhau i ddigwydd hyd heddiw. Alltudion ac archwilwyr, hipis, anturwyr, ceiswyr lloches, mewnfudwyr economaidd a ffoaduriaid - maen nhw i gyd wedi dod o hyd i noddfa, ac yn aml, i gyfleoedd yma yng Nghymru. 100 mlynedd yn ôl roedd storïau am ffoaduriaid yn llenwi papurau newydd Cymru wrth i'r Rhyfel Byd Cyntaf achosi'r mewnlifiad mwyaf o ffoaduriaid yn hanes Prydain. O'r 250,000 o ffoaduriaid o Wlad Belg a ddaeth o hyd i ddiogelwch ym Mhrydain, roedd dros 5,000 ohonyn nhw wedi dod i Gymru. Ym mis Hydref 1914 fe adroddodd y papur newydd lleol ym Mhorthcawl am 'ruthr y bobl' wrth i ddinas Antwerp syrthio i'r Almaenwyr. Roedd y papur yn disgrifio sut y bu i'r ffoaduriaid oedd yn dianc oddi yno 'gysgodi mewn cerbydau ymdrochi yn Ostende' a chael eu gosod ar drenau a chychod 'fel sardîns'. Bu i araith David Lloyd George ar hawliau cenhedloedd bychain daro tant ymysg y Cymry. Fe gynigodd llawer o drefi a dinasoedd roi croeso i ffoaduriaid o Wlad Belg. Roedd Porthcawl yn unigryw gan i'w gymuned ffoaduriaid ddatblygu'n fuan iawn i fod yn hunangynhaliol. Fe roddodd y bobl leol bren, offer a gweithdy er mwyn i'r seiri dodrefn o Wlad Belg allu gweithio a gwerthu eu dodrefn er lles y ffoaduriaid.

Mae cofnodion Pwyllgor Ffoaduriaid Rhyfel Abertawe yn dangos fod arfer cyffredin o doddi sinc wedi ei gwneud hi'n haws i bobl y ddinas dderbyn y ffoaduriaid. Yn y 1840au roedd meistri copr Abertawe wedi recriwtio Belgiaid medrus fel 'gweithwyr sinc' ac roedd cymuned Felgaidd gweddol fawr yn Abertawe erbyn cyfnod y Rhyfel. Roedden nhw wedi cymhathu'n dda, ond wedi parhau i gadw cysylltiadau cryf gyda 'chartref'. O'r 762 o ffoaduriaid rhyfel yn Abertawe, dim ond 6 a fethodd â dod o hyd i waith. Cafodd llawer eu cyflogi yn y gwaith sinc, gan gynnwys torwyr diemwnt o Antwerp a barnwr uchel lys.

Bu i'r chwirydd dyngarol, Gwendoline a Margaret Davies, helpu artistiaid a chyfansoddwyr o Wlad Belg, ynghyd â'u teuluoedd, ddianc i Gymru. Roedden nhw'n gobeithio y byddai'r Belgiaid yn ysbrydoli artistiaid Cymreig ac yn cyfoethogi diwylliant Cymru. Ond mewn gwirionedd, Cymru wnaeth ysbrydoli a chael dylanwad mawr ar beintwyr Gwlad Belg ac mae llawer o'u gweithiau i'w gweld yn ein horielau celf heddiw.

Yn ystod y Rhyfel roedd rhaid i Brydain helpu ffoaduriaid, ond yn dilyn heddwch daeth cyfnod newydd. Am gyfnod cyfyngedig, roedd y llywodraeth yn dosbarthu tocynnau un ffordd i Wlad Belg er mwyn annog y ffoaduriaid i ddychweled adref. Roedd Prydain yn ceisio gwthio'r ffoaduriaid o'r ynys cyn gynted â phosib ac roedd hynny'n addas iawn ar gyfer llywodraeth Gwlad Belg oedd angen y bobl er mwyn ailadeiladu'u gwlad.

Yn y rhifyn hwn rydym ni'n edrych ar brosiectau Cymreig sydd wedi eu hysbrydoli gan symudiadau pobl, o'r goresgynwyr Rhufeinig y mae eu gwerylloedd cyrch i'w gweld o hyd yn nhirwedd Cymru, i ddyfodiad parhaol ffoaduriaid a cheiswyr lloches sy'n chwilio am ddiogelwch yma. Mae hon yn thema sy'n sicr o ennyn ymateb. Fe wna i orffen gyda geiriau Bob Shaw, oedd wedi symud i Dywyn o Surrey yn 1968 yn ystod 'mewnlifiad yr hipis' i ganolbarth Cymru. Gobeithio bydd ffoaduriaid 2016 yn dod o hyd i ychydig o'r hyn a ddaeth o ar ei draws:

'Ar fy niwrnod cyntaf i'n byw yma yn y dyffryn hardd hwn, mi es i fynd ar y ffridd, gorwedd ar lawr, claddu fy nhrwyn yn y glaswellt mwsoglyd ac anadlu i mewn am oes. Mwsog, ffyngau, defaid, bugeiliaid, brenhinoedd Celtaidd, iaith, hen gerrig, gwynt, glaw, haul, boda, cigfran, brân goesgoch, corhedydd y waun, ehedydd, gwartheg du Cymreig, derwen, onnen, draenen wen, coeden griafol – profiad o gael eich aileni'n llwyr!'

Ruth Waycott, Golygydd

A land of refuge?

The passage of people, across continents and oceans, is an ancient and on-going story. Exiles and explorers, hippies, adventurers, asylum seekers, economic migrants and refugees – all have found sanctuary, and often, opportunity in Wales.

100 years ago refugee stories filled Welsh newspapers, as the outbreak of World War I caused the largest refugee influx in British history. Of the 250,000 Belgians who found safety in Britain more than 5,000 came to Wales. In October 1914 the local newspaper in Porthcawl reported on the 'human stampede' as the city of Antwerp fell to the Germans, describing how the fleeing refugees 'took shelter in bathing machines at Ostende' and were packed into trains and boats 'like sardines'.

A speech by David Lloyd George on the rights of small nations struck a chord with Welsh people. Many towns and cities offered to take Belgian refugees. Porthcawl was unique in that its refugee community soon became self-supporting. Wood, tools and a workshop were donated, enabling Belgian cabinet makers to work and sell their furniture for the benefit of the refugees.

The records of the Swansea War Refugee Committee show that a shared history of zinc smelting made it easier for the refugees to be accepted in the city. In the 1840s Swansea's copper masters had recruited skilled Belgians as 'speltermen' and there was a sizeable Belgian community in Swansea when war broke out. They had assimilated well whilst keeping strong links with 'home'. Of the 762 war refugees in Swansea only 6 failed to find work. Many were employed in the spelterworks, including diamond-cutters from Antwerp.

Belgian artists, composers and their families were helped to escape to Wales by the philanthropic Davies sisters, Gwendoline and Margaret. They hoped the Belgians would inspire Welsh artists and enrich Welsh culture. In fact, it was Wales which had a profound and inspiring influence on the Belgian painters and many of their paintings grace our art galleries today.

Britain had an obligation to help refugees during wartime, but peace heralded a new era. For a limited period the government issued one-way tickets to Belgium, to encourage refugees to return home. It suited the Belgian government that the refugees were pushed out of Britain as quickly as possible. They were needed to rebuild their country.

In this issue we look at Welsh projects which have taken the movement of people as their inspiration, from the Roman conquerors whose marching camps can still be found in the Welsh landscape, to the ongoing arrival of refugees and asylum seekers looking for safety here. It's a theme that's guaranteed to provoke a reaction. I'll leave you with the words of Bob Shaw, who moved to Tywyn from Surrey in 1968 during the 'hippy invasion' of mid Wales. Let's hope the refugees who arrive in 2016 find at least a little of what he discovered:

'On the first day of residence in this beautiful valley, I went up on the 'ffridd,' lay on the ground, buried my nose in the mossy turf and breathed in forever. Moss, fungi, sheep, shepherds, Celtic kings, language, ancient rock, wind, rain, sun, buzzard, raven, chough, meadow pipit, skylark, Welsh blacks, oak, ash, hawthorn, rowan – a complete rebirth experience!'

Ruth Waycott, Editor

INTERPRET WALES/DEHONGLI CYMRU

Issue 22 Spring 2016

Published by Natural Resources Wales on behalf
of the Dehongli Cymru/Interpret Wales Steering Group.

Editor: Ruth Waycott

Design: Olwen Fowler

Printed by: Gomer Press Ltd

Translation services: Cyfieithu Cymunedol

Interpret Wales/Dehongli Cymru aims to enthuse the public
about our natural and cultural heritage through interpretation
of the highest quality, and to support interpreters by
networking, training and sharing good practice.

The project is run by a Steering Group representing
the agencies whose logos appear below.

Contents

6-7 THEN situation, NOW circumstance

Stephanie Roberts

9 Towards the West

Stuart Evans

12-13 Walking with the Romans

Suzanna Jones

15 EuroVisions: Wales through the Eyes of European Visitors, 1750-2015

Dr. Rita Singer

18-19 Sustainable Interpretation: Lessons from Sustainable Tourism

Gianna Moscardo

Need to contact us?

Interpret Wales / Dehongli Cymru Secretariat
Ruth Taylor Davies

lethaconsultancy@gmail.com

tel: 01792 881762

Interpret Wales / Dehongli Cymru Newsletter

Ruth Waycott

ruth@waycott.fsnet.co.uk

tel: 01600 860779

Front cover image: Artwork created by
Marion Cheung's workshop at the Sanctuary Project as
part of 'Then situation, Now circumstance' in Newport.

YNO RHYFEL YMA LLOCHES

Mae Casnewydd yn gartref i tua 150 ceisydd lloches a 1000 o ffoaduriaid. Wrth i'r ddinas baratoi at groesawu mwy o ffoaduriaid o Syria, mae **Stephanie Roberts** yn edrych yn ôl ar brosiect 'Then & Now' (YNO ac YMA) a gynhaliwyd yn y ddinas yn ysgol Wythnos Ffoaduriaid Cymru 2015.

Bwriad prosiect 'Yno ac Yma' oedd dysgu pobl am fywyd ffoaduriaid, drwy ymchwilio sut brofiad yw gorfod codi eich gwreiddiau a gadael eich cartref i fyw mewn amgylchiadau anghyfarwydd er mwyn eich diogelwch. Bu pedwar artist yn gweithio gyda dau griw o ffoaduriaid a cheiswyr lloches o lefydd pell megis Malaysia, Sri Lanca, Irac, Eritrea ac Wganda. Roedd yr artistiaid yn gofyn i'r bobl rannu eu straeon a sôn am eu teithiau. Roedd llawer o'r straeon yn codi braw, yn sôn am eu hymdrechion i gadw'n ddiogel, yn fyw a dianc o sefyllfaoedd ble

roedd dinistr a gynnau'n saethu'n brofiad beunyddiol. Bu i un ddynes sôn am drais ac roedd y syniad o fynd yn ôl yn codi arswyd arni. Straeon y bobl hyn oedd ysbrydoliaeth y gwaith celf a'r perfformiadau'r prosiect; maen nhw'n dangos y daith o 'Yno' i 'Yma'. Bu inni gynnal gweithdai rhyngweithiol ble câr gynulleidfa gyfrannu a chreu gwaith celf, rhannu hanesion, dysgu ac uno drwy gysgod i ddenu cynulleidfaoedd i gymryd rhan, ac roedd gwaith celf gan bobl o bob oedran ar ddangos fel rhannau o ddarluniau ac yn rhan o'r arddangosfa. Bûm i'n

Defnyddia'r artist **Steven George Jones** enw, cyfeiriad a'r pellter a deithiwyd i gyrraedd Casnewydd yn ei waith celf. Artist **Steven George Jones** incorporates the individual's name, home and distance travelled to get to Newport in their artwork.

'O Irac i Gasnewydd'. Mae'r neges yn portreadu profiad gwneud y gwaith celf hwn gyda **Stephanie Roberts** a gweithwyr y prosiect **Noddfa**. Dydy hi ddim yn hawdd goresgyn rhwystrau iaith. 'Iraq to Newport'. The message portrays the experience of making this artwork with **Stephanie Roberts** and Sanctuary project individuals.

gweithio gyda grŵp merched **Ta'aleem Alyssa** ac yn defnyddio thema 'Hedfan'. Mynegodd y merched eu profiadau o orthrwm ac erledigaeth a arweiniodd rhai i ffoi eu gwledydd. Yn **Oriel Llawr Isaf Canolfan Glan yr Afon** yng Nghasnewydd, cynhaliodd yr artistiaid brofiad cyffwrdd, yn dechrau gyda pherfformiad o gyfres o straeon symudol gan bobl sy'n ceisio lloches. Drwy gerdd, perfformiad byw, pypedau cysgod a chelf, buom yn archwilio realiti gadael eich anwyliaid er mwyn byw mewn llaw o fraw. Wedi hyn roedd cyfle i'r gynulleidfa

Gweithdy'r **Noddfa: Paentio gartref, roedd y gŵr hwn yn artist cyn iddo ffoi.** Sanctuary workshop. Painting home, this gentleman was an artist before he became a Refugee.

Roedd hynny'n ei gwneud hi'n haws rhannu. Roeddwn i'n meddwl ei bod yn drawiadol fel yr oedd y grwpiau'n cael cyfle i fod yn rhan o'r broses greadigol. Rheswm y llwyddiant oedd ffordd yr artistiaid o groesawu'r bobl. Cawsom nhw groeso cynnes a phrofiad pwysig. Mae hyn yn amlwg wrth weld cymaint yr oedden nhw'n cydweithio. Roedd y prosiect yn rhoi sylw i'w gwreiddiau, iaith ac yn dangos lluniau o lefydd pwysig iddyn nhw gartref. Roedd y cysylltiad cyson rhwng gwreiddiau'r bobl a bod yma yng Nghasnewydd yn cyfleu eu taith yma. Llwyddoch chi i'w 'faethu' nhw, sy'n beth prin. Bydd y 'maethu' yma'n rhoi gobaith ac yn helpu pobl deimlo fod Casnewydd yn rhywle y gallant aros yno a chwrrd â phobl sy'n deall eu hymdrechion.'

Prosiect gan **Gyngor Ffoaduriaid Cymru a ariannwyd gan Gyngor Celfyddydau Cymru a Llywodraeth Cymru ac a'i cynhaliwyd gan Lan yr Afon** mewn cydweithrediad â'r **Groes Goch Brydeinig, Noddfa a'r Clwstr Canolog (Cymunedau'n Gyntaf)**. Y pedwar artist oedd **Stephanie Roberts, Justin Cliffe (Tin Shed Theatre), Steven Jones a Marion Cheung**.

Dyma ymwelydd yn darllen y geiriau: 'Mewn rhyfel, â pobl i'w tranc'. Visitor to the exhibition reading the words 'During the war people die'.

grwydro a darganfod y gwaith celf unigryw. Roedd darluniau, cerfluniau, gwaith animeiddio ffilm a phrintiau haul yn mynegi cyfres o straeon dwys a chymhleth. Roedd ffilm am hanes **Benson Wereje**, ffoadur o'r

Congo, Fork In The Road, yn ysbrydoliaeth deimladwy iawn. Ynghyd â'r darluniau, printiau a'r cerfluniau, roedd yn ychwanegu teimlad o symud ac egni i'r arddangosfa tra roedd yn adrodd hanes trist ond un gadarnhaol.

Fel cydweithrediad o artistiaid, rydym yn ceisio creu gwaith parhaol sy'n addysgu ac yn chwlu'r camddealltwriaeth a geir yn aml o ffoaduriaid a cheiswyr lloches sy'n byw yn ne Cymru heddiw. Rydym ni'n bwriadu parhau i gysylltu â ffoaduriaid a'u gwneud yn rhan o'n gwaith. Drwy'r cysylltu yma, rydym yn gobeithio rhoi llais iddyn nhw yn ein cymuned, a syniad gwell o bwrpas a nod yn y gymdeithas.

A fuom ni'n llwyddiannus gyda phrosiect 'Yno ac Yma'? Dyma adborth gan **Daniilo Padilha, Gweithiwr Datblygu Cymuned Cymunedau'n Gyntaf Cyngor Dinas Casnewydd**: 'Mae'n cymryd amser hir cyn y mae'r bobl rydw i'n gweithio â nhw'n teimlo eu bod nhw'n perthyn. Mae cydweithio yn eich prosiect chi'n creu rhyw deimlad o berthyn yn syth bin.

Mae **Stephanie Roberts** yn **Artist Mosaic yng Nghasnewydd a hi oedd Cynhyrchydd Celfyddydol 'Yno ac Yma'** e. info@stephanierobertsart.com www.stephanierobertsart.com

Bydd **Wythnos Ffoaduriaid 2016** yn dechrau ar yr **20fed o Fehefin (Diwrnod Ffoaduriaid y Byd)** ac yn parhau tan y **26ain o Fehefin**. Mae **Wythnos y Ffoaduriaid** yn arlwy o ddigwyddiadau celfyddydol, diwylliannol ac addysgol drwy Brydain sy'n datlu cyfraniad ffoaduriaid i Brydain ac yn annog dealltwriaeth well rhwng cymunedau. Mae'r **Groes Goch** yn chwarae rôl bwysig yn y digwyddiad yn ogystal â gweithio i gefnogi ffoaduriaid bregus a cheiswyr lloches a helpu iddyn nhw arfer â bywyd ym Mhrydain. Mae hyn yn cynnwys prosiectau i helpu pobl ddysgu am fywyd yn y lle maen nhw'n byw ynddo yn ogystal â gwirfoddoli a chyfluoedd dysgu a all arwain at waith.

THEN SITUATION NOW CIRCUMSTANCE

Newport is home to about 150 asylum seekers and 1000 refugees. As the city prepares to welcome more refugees from Syria, **Stephanie Roberts** looks back at the 'Then & Now' art project, held in the city during Welsh Refugee Week 2015.

The 'Then & Now' project aimed to develop people's understanding of what it is like to be a refugee, by exploring what it means to be uprooted from your home country and live in unfamiliar conditions, so as to be safe from harm. Four artists worked with two groups of refugees and asylum seekers from places as distant as Malaysia, Sri Lanka, Iraq, Eritrea and Uganda. The artists invited participants to share their stories and journeys. Many stories were terrifying, desperate attempts at staying safe, staying alive and escaping environments where destruction and gun fire are commonplace. One story was about rape and the lady was horrified by the thought of being sent

back. The artworks and performances that took place are the result of these individual stories, depicting journeys from their 'Then' situation to their 'Now' circumstances.

We ran interactive workshops which allowed audience participation, where people could create artwork, share stories, learn and unite through creative engagement. Shadow art was choreographed to entice audiences to participate and individual art works, created by all age groups, were placed onto paintings and displayed as a part of the overall exhibition. I worked with the Ta'aleemAlnyssa women's group using the theme of 'Flight'. The women expressed their experiences of fleeing from persecution through painting,

Mam a merch yn gwyllo ffilm Benson Wereje, 'Fork in the Road' yn y brif oriel.

Benson Wereje's film 'Fork in the Road' being watched by a mother and a daughter in the Main Gallery.

sculpting and model making. This was also an opportunity to share experiences around the oppression and persecution which led some of the attendees to escape their home countries.

In the Basement Gallery of Newport's Riverfront Centre the artists curated an immersive experience, beginning with a performance of a series of moving stories told by people seeking refuge. Through poetry, live performance, shadow puppetry and art we explored the reality of leaving the people you love to live a life of less fear. Afterwards audiences were invited to explore the space and discover each piece of unique art. Painting, sculpture, film animation and solar prints led through a multi-layered series of stories. A film of Congolese refugee Benson Wereje's story, *Fork In The Road* was both inspiring and deeply moving. Alongside the paintings, prints and sculptures it brought a sense of movement and energy to the exhibition while telling a tragic but positive story.

As an artist-collective we aspire to

Animeiddio pypedau a pherfformio.

Live puppetry animation and performance.

Adar yn aros yn eu 'cartref' uwchlaw adran 'YNO'.

Birds perch contentedly above a 'home' THEN environment.

create permanent pieces of work that educate and break down the common misconceptions of refugees and asylum seekers living in south Wales today. We aim to continue engaging with and integrating refugees into our work. Through this interaction we hope to offer them a voice within our community, and a larger sense of purpose and direction within society.

Did we succeed with 'Then & Now'? This was feedback from Danilo Padilha, a Community Development Worker with Communities First at Newport City Council: 'It takes a long time before the people I work with feel a sense of belonging. Being involved in your activity creates an almost immediate sense of belonging and acceptance. It makes sharing easier. I thought it was remarkable that these groups were given the opportunity to be part of the creative process. The secret was the artists' way of making them feel welcome. They received a very warm friendly welcome and a meaningful experience. You can see that by how engaged they were. It was a

celebration of where they were from, their language and images of places that are very dear to them back at home. There was a constant connection between people's roots and being here in Newport, conveying their journey coming here. What you managed to provide was 'the nurturing', which is rare. It's that nurturing that will give hope and enable people to feel that Newport is a place they can stay and meet people who truly understand their struggles.'

'Then & Now' was an Arts Council of Wales & Welsh Government funded event by the Welsh Refugee Council, hosted by the Riverfront in collaboration with The British Red Cross, Sanctuary and Central Cluster (Communities First). The four artists were Stephanie Roberts, Justin Cliffe (Tin Shed Theatre), Steven Jones and Marion Cheung.

Stephanie Roberts is a Newport-based Mosaic Artist and the Artist Producer of 'Then & Now'. e. info@stephanierobertsart.com www.stephanierobertsart.com

Darlun rhyngweithiol Marion Cheung, 'Adar ar Wifren'. Torrodd y gynulleidfa siapiau adar a'u rhoi ar y wifren. Hedfanodd yr adar yma ymaith, ond dewisodd rhai ar ddarnau eraill aros.

Marion Cheung's 'Bird on a Wire' interactive painting. Birds were cut out and placed on by the audience. These birds chose to fly away, on other pieces the birds are perched.

Refugee Week 2016 starts on 20 June (World Refugee Day) and runs to 26th June. Refugee Week is a nationwide programme of arts, cultural and educational events celebrating the contribution of refugees to the UK, and encouraging better understanding between communities. The Red Cross plays a key role in this event as well as supporting vulnerable refugees and asylum seekers and helping them settle in to UK life. This includes projects to help people find out about life in the place they are living, as well as volunteering and learning opportunities which may lead to employment.

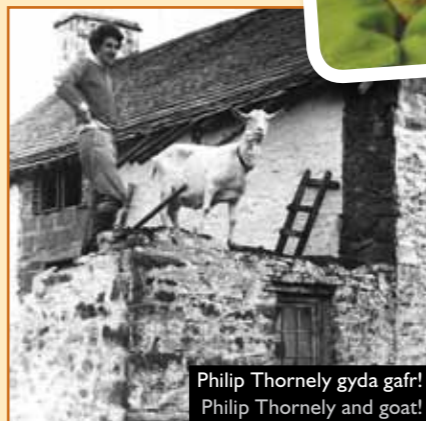
TUA'R GORLLEWIN

Nid y ffoaduriaid mewn modd sydd wedi taro'r penawdau yn 2016, ond yn hytrach yr hipis a symudodd i Geredigion yn y 1970au i chwilio am fywyd newydd. Fe wnaeth y symudiad hwn o bobl – 'mewnlifiad yr hipis i ganolbarth Cymru' – ddarparu adnoddau cyfoethog ar gyfer arddangosfa yn Amgueddfa Ceredigion. Mae **Stuart Evans** (a ddychwelodd i Gymru o Lundain yn 1978) yn adrodd yr hanes.

Roedd Jez Danks, fy nghydweithiwr yn Amgueddfa Ceredigion, wedi bod yn chwilio am ffordd o gofnodi profiadau pobl a fu'n mewnfudo i ganolbarth Cymru yn ystod y 1970au. Fe ddaeth o Swydd Warig yn 1971. Gofynnodd Jez i bobl o le roedden nhw'n dod, pam eu bod wedi dod a beth wnaethon nhw unwaith roedden nhw yno. Y syniad oedd cyfyngu'r atebion yn rhai byrion ond roedd rhai atebion yn fwy na deg tudalen! Yr hyn a ddaeth o'i ymchwil oedd cyfoeth o wybodaeth am gyfnod o obaith a chreadigedd. Fe ddaeth pobl gydag egni a dyfeisiau. Roedden nhw wedi dysgu hen ddulliau o ffermio ond wedi addasu i ffyrdd newydd o fyw. Roedd rhyddid ynglŷn â'r ffordd roedd pobl yn gwneud pethau, i ffwrdd o gyfyngiadau bywyd trefol.

Gyda digon o ddeunydd, fe greodd Jez arddangosfa a llyfr o'r enw – 'Tua'r Gorllewin' – sy'n sôn am drafferthion a llawenydd y mewnfudwyr hyn yn y 1970au. Edrychodd Jez ar themâu yn ogystal â storïau personol. Pam roedd gormod o dai a thir rhad? Mae'r ffarmwr leuan Parry yn cofio, 'Doedd Cymry ifanc ddim eisiau byw yn y wlad... Mewn un achos, lle'r oedd ffarmwr lleol wedi prynu 14 o dai bychain, dim ond un o'r tai gafodd ei werthu i Gymry lleol.' Mae'r gwerthwr llyfrau Gwilym Tudur yn cofio sut 'roedd popeth yn newid yn y 70au yng Ngheredigion. Fe welsom ni'r genhedlaeth olaf o bobl oedd fwy neu lai yn siaradwyr Cymraeg uniaith.'

I'r rhai oedd yn chwilio am fywyd gwahanol i fywyd y ddinas a gwaith swyddfa, roedd canolbarth Cymru yn cynnig ffordd arall o fyw. Roedd pobl eisiau tyfu eu llyisiau eu hunain, cadw geifr ac ier

Philip Thornely gyda gafr!
Philip Thornely and goat!

a rhoi cyfle i'w plant dyfu yn yr awyr agored. Roedd hyn yn apelio at Oksana Hurcal a ddaeth i Aberarth o Gaerlŷr yn 1973:

'Roeddwn i'n dyheu am fagu fy merch yn awyr agored y wlad. Roedd gen i'r... syniad mod i'n gallu cyflawni fy mreuddwydion allan yma, ac rydw i wedi gwneud hynny. Disgynnais mewn cariad, a chyda'n gilydd fe ddaethon ni â thŷ gwag yn ôl yn fyw, lle rydym ni wedi byw yn rhydd ac ar ein liwt ein hunain. Wrth ymyl ysgol bentref hyfryd, mewn cymuned gyfeillgar a llewyrchus, mae byw yma wedi cyflawni fy ngobeithion o fyw bywyd artistig a gwahanol ac rydw i'n diolch i'r drefn am hynny.'

Wedi ei ddadurthio gan ddinistr amgylcheddol a natur ungrwd ffermio modern, roedd ar Bob Shaw eisiau gael blas ar ffermio mynydd gan ddefnyddio hen dechnegau traddodiadol, ac felly fe symudodd o Surrey i Dywyn yn 1968:

'Ar fy niwrnod cyntaf i'n byw yma yn y dyffryn hardd hwn, mi es i fyny ar y ffridd, gorwedd ar lawr, claddu fy nhrwyn yn y glaswellt mwsoglyd ac anadlu i mewn am oes. Mwsoglyd, ffyngau, defaid, bugelliad, brenhinoedd Celtaidd, iaith, hen gerrig, gwynt,

Lluniau o 'Tua'r Gorllewin'.
Photos from 'Towards the West'.

Cyfaill i Tim Strang yn defnyddio'r twb golchi.
A friend of Tim Strang using the washtub.

glaw, haul, boda, cigfran, brân goesgoch, corhedydd y waun, ehedydd, gwartheg du Cymreig, derwen, onnen, draenen wen, coeden griafol - profiad o gael eich aileni'n llwyr!'

Bu i'r bardd lleol, John Roderick Rees ddal naws yr amser yn ei gerdd 'Llygaid' a enillodd y goron yn yr Eisteddfod Genedlaethol yn 1984. Mae'n disgrifio'r angen am ffordd o fyw newydd yn y wlad ac am dderbyn y newidiadau: 'Gwell gwegi estron na'r gwacter gwyrdd'. Fe wnaeth ei gerdd ysbrydoli llawer o'r syniadau cychwynnol oedd y tu ôl i arddangosfa 'Tua'r Gorllewin'.

Felly os ydych chi am ymgolli mewn atgofion o'r dyddiau byrbwyll hynny, beth am oleuo ffon thus a thro'i tudalennau copi o 'Tua'r Gorllewin'?

Stuart Evans
e. museum@ceredigion.gov.uk

Mae copiâu o 'Tua'r Gorllewin' ar gael o Amgueddfa Ceredigion.

TOWARDS THE WEST

Not refugees in the headline-hitting sense of 2016, yet the hippies who moved to Ceredigion in the 1970s were searching for a new life. This movement of people – the 'hippy invasion of mid Wales' – provided rich pickings for an exhibition at Ceredigion Museum. **Stuart Evans** (who returned to Wales from London in 1978) takes up the story.

Oksana Hurcal a'i merch Grace.
Oksana Hurcal and her daughter Grace.

only one of the houses was bought by local Welsh people.' Bookseller Gwilym Tudur remembered how, 'everything was changing in seventies Ceredigion. We saw the last generation of people who were more or less monolingual Welsh speakers.'

For those seeking an alternative to city life and office work mid Wales offered another way of living. People wanted to grow their own vegetables, keep goats and chickens and give their children a chance to grow in the open air. This appealed to Oksana Hurcal who came to Aberarth from Leicester in 1973:

'I longed to bring up my daughter in the beautiful open space of the countryside. I had... the idea that I could live out my dreams here, and I have. I fell in love, and together we brought a derelict house back to life, where we have lived off-grid. Near to a wonderful village school, in a thriving and friendly community, living here has fulfilled my hopes of an artistic, alternative lifestyle. I thank my lucky stars every day.'

Disenchanted with the monoculture and environmental destruction of modern farming, Bob Shaw wanted to experience

Uchod: Tim Strang.
Above: Tim Strang.

Ar y dde: Oksana a Grace.
Right: Oksana and Grace.

hill farming using older, traditional techniques, moving from Surrey to Tywyn in 1968: *'On the first day of residence in this beautiful valley, I went up on the 'ffridd', lay on the ground, buried my nose in the mossy turf and breathed in forever... a complete rebirth experience!'*

Local poet, John Roderick Rees captured the flavour of the time in his poem 'Llygaid' which won a National Eisteddfod Crown in 1984. He describes the need for a new way of living in the country and an acceptance of the changes: *'Better a stranger's vanity than empty green ness'*. His poem inspired many of the initial thoughts behind the 'Towards the West' exhibition.

So if you want to indulge in the memory of those heady days why not light a joss stick and leaf through a copy of 'Towards the West'?

Stuart Evans
e. museum@ceredigion.gov.uk

Copies of 'Towards the West' are available at Ceredigion Museum.

CERDDED GYDA'R RHUFEINIAID

Sut ellir creu Ap arobryn? Mae

Suzanna Jones o Awdurdod Parc

Cenedlaethol Bannau Brycheiniog

yn ein tywys trwy eu Hap *Cerdded*

Gyda'r Rhufeiniaid, a enillodd un

o wobrau *Discover Heritage* y

Gymdeithas Dehongli Treftadaeth

(AHI) yn 2015.

Rydych chi ym Mannau Brycheiniog yn y flwyddyn 70AC, ac mae'r Ymerawdwr Rhufeinig Fespasian wedi ailgydio yng nghonwest De Cymru i chwilio am gyfoeth mwynau sylweddol y rhanbarth. Yn flinedig ar ôl cerdded am 12 milltir, mae un o lengoedd byddin Rhufain yn cychwyn codi eu gwersyll dros nos - dinas gaerog dros dro! Roedd codi gwersyll yn grefft; byddai ffensys a phebyll palisâd (oedd yn cael eu cludo fel pecynnau fflat) yn cael eu codi, byddai ffosydd yn cael eu hagar, rhagfuriau yn cael eu tywarchu a thannau i goginio yn cael eu cynnu. Byddai angen gwneud hyn oll mewn dim ond 3 awr er mwyn gwersylla am un noson yn unig, ond gan adael eu hól ar y dirwedd am bron iawn 2000 o flynyddoedd.

Fe wnaeth *Cerdded gyda'r Rhufeiniaid*

geisio gwella'r profiad i ymwelwyr mewn dau o Henebion Cofrestredig ym Mharc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog: gwersylloedd ymdeithio'r Rhufeiniaid yn Y Pigwn a chaer fechan Waun Ddu. Y nodau allweddol oedd annog ymweliadau gan gynulleidfa ehangach, sicrhau fod mynediad corfforol yn haws, a chreu profiadau mwy pleserus gan gynyddu nifer, hyd a gwerth ymweliadau.

Mae'n ystrydeb, ond yn dilyn ein 'gwarchae ffug' o'r gwersyll ymdeithio gyda Dr Gilliver, arbenigwraig yn Hanes Milwrol Rhufain ym Mhrifysgol Caerdydd, fe wnaethom ni gychwyn gweld y dirwedd trwy lygaid y Rhufeiniaid, gan ddeall y nodweddion amddiffynnol a gwerthfawrogi trefn a sgiliau byddin Rhufain. Ein nod uchelgeisiol oedd ail-greu hyn i ymwelwyr ar fynydd pellennig heb unrhyw signal ffonau symudol, gyda chyllideb gyfyngedig a heb amharu'n weledol ar y dirwedd.

Cynllun Dehongli Goresgyniad, Meddiannaeth a Gwladychiad y Rhufeiniaid yng Nghymru gan Cadw yw sylfaen deongliadol y prosiect, ac fe wnaeth hynny nodi fod y gynulleidfa darged yn cynnwys oedolion egniol (sy'n cael eu cymell gan ymarfer corff, heriau a phrofiadau yn yr awyr agored) a theluoedd sy'n hoffi crwydro (sy'n cael eu cymell gan newydd-deb, gweithgareddau ymarferol a gweithgareddau rhyngweithiol). Gan gyfeirio at fframwaith thematig Cynllun

Cadw, mae ein prosiect yn cysylltu'n thematig â'r safleoedd eraill yng Nghymru, ond mae'n adrodd yr hanesion sy'n berthnasol i'n safleoedd.

Fe wnaethom ddefnyddio Ap sydd â chyfleuster GPS (a grëwyd gan *living data* o Gaerdydd) i ymgorffori'r system llywio yn y dehongliadau sain a gweledol er mwyn sicrhau profiad integredig ar gyfer ymwelwyr. Bydd y cyfleuster llywio GPS yn tywys ymwelwyr yn ddiogel ac yn uniongyrchol at y nodweddion amddiffynnol sy'n anodd i'r sawl sydd ddim yn arbenigwr eu canfod. Er bod yr Ap wedi'i gynllunio i gael ei ddefnyddio ar y safleoedd, mae'r cynnwys ar gael yn rhithwir ar y wefan, neu trwy ddefnyddio'r Ap oddi ar y safleoedd. Prif anfantais yr Ap yw bod rhaid i ymwelwyr ei lwytho i lawr cyn ymweld â'r safle oherwydd y diffyg signal ffonau symudol. Fodd bynnag, rydym ni wedi gosod panelau cyfeirio mewn safleoedd 'pot mêl' gerllaw, a phanelau dehongli yn y maes parcio ar gyfer pobl sydd ddim yn defnyddio Apiau. Mae'r cynnwys ar gael

trwy droi at y wefan www.breconbeacons.org/romans i alluogi ymweliadau rhithwir.

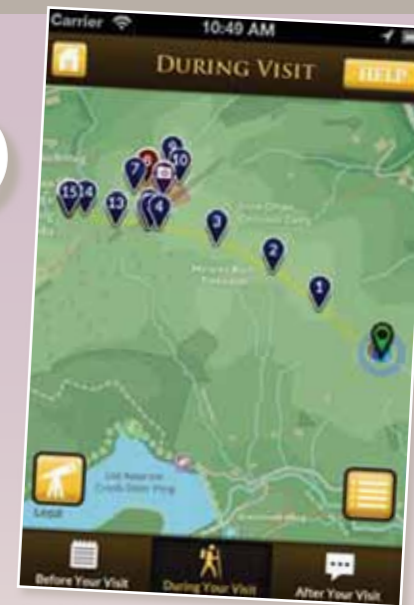
Mae'r Ap wedi'i rannu yn adrannau cyn, yn ystod ac ar ôl yr ymweliad, i ategu profiad ymwelwyr. Mae'r graffeg yn ddifyr, yn apelio at y farchnad teuluoedd egniol ac mae'n cynnwys dewis 'Gwisgwch eich Rhufeiniwr' yn cynnwys eitemau megis 'Cerbyd Rhyfel a Chleddyf' yn y rhestr wirio cyn yr ymweliad. Mae'r mapiau, sydd wedi'u creu gan FitzPatrick Woolmer, wedi'u cynllunio i helpu pobl i lywio a chyfeiradu heb fod angen sgiliau darllen mapiau OS. Mae'r dehongliad sain yn ddoniol ac nid yw'n rhagdybio fod gan ddefnyddwyr lawer o wybodaeth flaenorol am y Rhufeiniaid. Gall ymwelwyr wrando arno yn ad hoc neu fesul darn, un ar ôl y llall er mwyn addasu eu profiad o'r Rhufeiniaid. Mae'r cyfleuster llywio yn ddigon hyblyg i alluogi i ymwelwyr fentro oddi ar y llwybr os byddan nhw'n dymuno crwydro'n fwy annibynnol.

Fe wnaethom ni brofi'r Ap yn y maes wrth ei ddatblygu, a gwneud newidiadau bychan priodol cyn ei lansio yn Awst 2013.

Rydym ni'n dal i wneud ein gwerthusiad crynodol ohono ac yn casglu'r data meintiol canlynol: nifer y lawrlwythiadau a'u lleoliad, nifer yr ymweliadau â'r safleoedd gan ddefnyddio'r Ap, sawl gwaith yr edrychir ar dudalennau'r wefan a faint o amser a dreulir yn edrych ar gynnwys y wefan a'r clipiau You-Tube. Rydym ni hefyd yn arbrofi â chyfryngau cymdeithasol a Trip Advisor i gael adborth mwy ansoddol ei natur, a byddwn ni'n gweithio gyda Phrifysgol Caerdydd i wneud rhagor o ymchwiliad i brofiadau ymwelwyr yn ystod 2016.

Rydym ni'n hynod o falch o'r prosiect a enillodd categori Tirwedd y Gwobrau Discover Heritage (AHI) am ragoriaeth ym meysydd dehongli treftadaeth ddiwylliannol a naturiol ym Mhrydain ac Iwerddon. Dywedodd y beirniaid ei fod yn 'prosiect uchelgeisiol a gynlluniwyd ac a weithredwyd yn dda, ac sy'n cynnig profiad dilys a chofiadwy... ac yn dangos sut gellir gwneud defnydd da o dechnoleg symudol

Gellir llwytho'r Ap i lawr trwy droi at www.breconbeacons.org/romans

Mae manau penodol lle gellir defnyddio GPS yn helpu ymwelwyr i ganfod eu ffordd ar y llechwedd agored.

GPS enabled hotspots help visitors navigate on the open hill.

Suzanna Jones yw'r Swyddog Dehongli yn Awdurdod Parc Cenedlaethol Bannau Brycheiniog.
e. Suzanna.Jones@beacons-npa.gov.uk

Mae *Cerdded gyda'r Rhufeiniaid* yn rhan o Brosiect Y Rhufeiniaid yn Sir Gaerfyrddin, Prosiect Twristiaeth Treftadaeth sy'n cael cymorth gan Lywodraeth Cymru trwy Cadw, a chymorth hefyd gan Gronfa Datblygu Rhanbarthol Ewrop.

Mae adluniadau gyfrifiadurol yn helpu ymwelwyr i ddychmygu gwersyll ymdeithio Y Pigwn.

Computer generated reconstructions help visitors visualise Y Pigwn marching camp.

Enillwyr Gwobrau'r AHI o Gymru

Cerdded gyda Rhufeiniaid oedd yr enillydd terfynol yn y categori Tirweddau sy'n cynnwys coedwigoedd, gwarchodfeydd natur, parciau a gerddi. Yr ail yn y categori hwn oedd *Gwaith Haeam Blaenafon - Ail-ddychmygu Tirwedd*, sy'n defnyddio dehongliad newydd i ail-greu awrygylch yr hen waith haeam, gan greu ymdeimlad o'r safle pan oedd gwaith yn mynd rhagddo, a'i holl wres, ei fudreddi, ei sŵn a'i uffernolrwydd godidog.

Yn y categori Prosiect Cymunedol (sy'n cydnabod fel mae grwpiau dan arweiniad gwirfoddolwyr wedi chwarae rhan flaenllaw neu bod yn bartneriaid cyfartal yn y gwaith o gynhyrchu a chyd-gynhyrchu dehongliadau), daeth *Stori Aberaeron* i'r ail safle hefyd. Caiff y prosiect hwn ei arwain gan Gymdeithas Aberaeron, ac mae'n sicrhau fod treftadaeth Aberaeron yn fwy gweladwy a hygyrch i breswylwyr ac ymwelwyr.

WALKING WITH ROMANS

Panel Cyfeiriannu a Dehongli sy'n ategu'r Ap.
Orientation and Interpretation panel to complement the App.

How do you create an award-winning App? **Suzanna Jones** from the Brecon Beacons National Park Authority takes us through their *Walking With Romans* App, which won an Association of Heritage Interpretation (AHI) *Discover Heritage Award* in 2015.

You are in the Brecon Beacons, the year is 70AD and Roman Emperor Vespasian has rekindled the conquest of South Wales in search of the area's significant mineral wealth. Weary from their 12 mile walk, a Roman legion sets about assembling their overnight camp – a temporary walled city! Encampment was an art; assembled 'flat pack style' palisade fences and tents were erected,

ditches were dug, ramparts turfed and cooking fires lit. And all this in just 3 hours to be occupied for a single night, but leaving a legacy in the landscape for nearly 2000 years.

Walking with Romans set out to improve the visitor experience at two remote Scheduled Ancient Monuments in the Brecon Beacons National Park: the Roman marching camps at Y Pigwn and Waun Ddu fortlet. Key aims were to encourage visits by a wider audience, to make physical access easier and to create a more enjoyable experience increasing the number, length and value of visits.

It's a cliché but following our 'mock siege' of the marching camp with Dr Gilliver, an expert in Roman Military history at Cardiff University, we started to see the landscape through Roman eyes, understanding the defensive features and appreciating the organisation and skills of the Roman army. Ambitiously we wanted to recreate this for visitors on a remote mountain with no network coverage, a limited budget and without causing visual intrusion in the landscape.

Cadw's Roman Conquest, Occupations and Settlement of Wales Interpretation Plan acts as the interpretative backbone for the

project and identified a target audience of active adults (motivated by exercise, challenge and outdoor experiences) and family explorers (motivated by novelty, fun fresh air, hands on activities and interactivity). With reference to the thematic framework in the Cadw Plan our project links thematically to the other sites in Wales but tells the stories relevant to our sites.

We chose a GPS enabled App (created by Cardiff-based *living data*) to integrate the audio and visual interpretation with the navigation to achieve an integrated visitor experience. The GPS navigation safely guides visitors directly to the defensive features that to the untrained eye are difficult to locate. Although the App is designed to be experienced on-site the content is also accessible virtually on the website, or by using the App off site. The main disadvantage of the App is that visitors have to download it prior to their visit due to limited network coverage. However we have installed orientation panels at nearby honeypot sites and interpretation panels at the carpark for non App users. Content can be accessed via the website to enable virtual visits.

The App is divided into pre visit, during and after visit to support the visitor experience. The graphics are fun, appealing to the active family market and include a 'Dress your Roman' option and feature items such as 'Chariot & Sword' in the pre visit checklist. The maps, created by FitzPatrick Woolmer, are designed to aid navigation and orientation without requiring OS map reading skills. The audio interpretation is humorous and assumes very little prior knowledge of the Romans. It can be listened to sequentially or ad hoc to allow visitors to customise their Roman experience. The navigation is also flexible enough to enable visitors to venture off route if they wish to explore more independently.

We field tested the App during its development and made appropriate tweaks prior to its launch in August 2013. We are continuing to carry out summative evaluation and are collecting the following quantitative data: number and location of downloads, number of on-site visits using the App, number of page views and time spent viewing web content and You-Tube clips. We are also trailing social media and Trip Advisor to obtain more qualitative feedback and will be working with Cardiff University to carry out further research into the visitor experience during 2016.

We are immensely proud that the project won the Landscapes category of the Association of Heritage Interpretation (AHI) Award for excellence in cultural and natural heritage interpretation in Britain and Ireland. The judges said it was an 'ambitious and well thought and executed project and delivered an authentic and memorable experience... and shows how mobile technology can be well used'.

The App can be downloaded from www.breconbeacons.org/romans

Suzanna Jones is Interpretation Officer for the Brecon Beacons National Park Authority.

e. Suzanna.Jones@beacons-npa.gov.uk

Walking with Romans is part of the Romans in Carmarthenshire Project, a Heritage Tourism Project supported by the Welsh Government through Cadw and further supported by the European Regional Development Fund.

AHI Award-winners from Wales

Walking with Romans was the overall winner in the Landscapes category for forests, nature reserves, parks and gardens. Runner Up in this category was *Blaenavon Ironworks – A Landscape Re:imagined*, where new interpretation recaptures the original atmosphere of the ironworks, creating the feeling of a working site in all its hot, dirty, noisy and glorious hellishness.

In the Community Project category (which recognises the work of volunteer-led groups in taking the lead or being equal partners in producing and co-producing interpretation) *The Aberaeron Story* was also a Runner Up. Led by Cymdeithas Aberaeron Society this project has made Aberaeron's heritage more visible and accessible to residents and visitors

Suzanna Jones, Swyddog Dehongli, â Gwobr Discover Heritage yr AHI.

Suzanna Jones, Interpretation Officer with the AHI Discover Heritage Award.

Sgrin gartref yr Ap
Cerdded gyda'r Rhufeiniaid.

Home screen of the Walking with Romans App.

Mae adluniadau cyfrifiadurol yn helpu ymwelwyr i ddychmygu caer fechan Waun Ddu.

Computer generated reconstructions help visitors visualise Waun Ddu fortlet.

EwrOlwg: Cymru drwy Lygaid Teithwyr Ewropeaidd, 1750–2015

Daw arddangosfa symudol: "EwrOlwg: Cymru drwy Lygaid Teithwyr Ewropeaidd" i Amgueddfa Gwynedd ym Mangor yr haf yma, a bydd yn rhoi cyfle i ymwelwyr weld gwaith celf o Ewrop gyfandirol nad ydy bron fyth ar ddangos. Bydd y gwaith yn dangos pa mor amrywiol fu'r ddelwedd Ewropeaidd o Gymru dros y blynyddoedd. Eglura **Dr Rita Singer** fod nifer sylweddol o'r artistiaid ac ysgrifenydd yn ffoaduriaid o Ewrop gyfandirol a oedd yn ffoi rhyfel ac erlid gwleidyddol.

Heinz Koppel: darlun paratoi ar gyfer "Merthyr Blues" (Benthyciad preifat gan Renate Koppel).

Heinz Koppel: preparatory sketch of "Merthyr Blues" (private loan by Renate Koppel).

Chwyl dro, radicaliaeth wleidyddol, rhyfel neu'r ysfa am fywyd gwell: roedd rhesymau lawer dros adael eu cartrefi ar y cyfandir. Croesawodd y Cymry ffoaduriaid y Chwyl dro Ffrengig, chwyl droadau 1848 yn Ewrop a'r ddau Ryfel Byd. Felly nid cyfyngder nwyddau, ymosodiadau awyr a cholli milwyr ar faes y gad yn unig oedd effaith y rhyfeloedd ar Gymru; hefyd, daeth pobl o Ewrop gyfandirol i fyw yn y wlad.

Daeth llawer i chwilio lloches yng Nghymru fel ffoaduriaid, dalwyd eraill yma yn garcharorion rhyfel. Anfonwyd plant o wlad y Basg i Gymru yn ystod Rhyfel Cartref Sbaen ym 1937 er mwyn eu hachub rhag erledigaeth. Aeth rhan fwyaf y ffoaduriaid a'r carcharorion rhyfel yn ôl gartref wedi'r rhyfeloedd, ond roedd mwyafrif yr Iddewon a ddaeth o'r Almaen yn *Kindertransport* 1939 wedi colli eu teuluoedd neu gartrefi y bydden nhw wedi dychwelyd atyn nhw.

Bu i'r Ffoadur Iddewig, Ellen Davies, ysgrifennu am ei bywyd newydd yn Abertawe:

'Yna, digwyddodd gwrth. Daeth Rabi newydd i'r Synagog. Roedd yntau hefyd o'r Almaen ac wedi dod yn y *Kindertransport* roedd y dyn yma wedi cyrraedd mewn pryd i achub fy nghof. Dyma rywun a oedd yn deall fy mhrofiadau. Roedd o hefyd ar goll ac yn unig ac roedd arno angen rhywun i siarad ag o, rhywun a oedd yn deall unigedd. Byddem ni'n cyfarfod yn y parc ac yn siarad a siarad a siarad drachefn.'

Karel Lek: "Ysbyty Gwynedd" (benthyciad gan Lyfrgell Genedlaethol Cymru, Aberystwyth).

Karel Lek: "Ysbyty Gwynedd" (loan by National Library of Wales, Aberystwyth).

Roedd y ddau ohonom wedi dal cymaint yn ôl. [...] Arhosodd o yn Abertawe am dair blynedd, blynyddoedd mwyafrif llon fy mywyd llwm.'

Nid anghydfod gwleidyddol a rhyfel oedd yr unig resymau dros ddod i Gymru. Mae'r cymunedau mawr Eidalaid, Sbaenaidd a dwyrain Ewrop yn y de yn ein hatgoffa o'r ymlediad o'r cyfandir yn ystod yr oes ddiwydiannol. Bu'r hen Sioni Winwns o Lydaw yntau hefyd yn wyneb cyfarwydd ar un adeg yn gwerthu ei nionod o dref i dref.

Yr hyn sy'n gwneud y gwaith celf mor unigryw ydy'r pethau ynddyn nhw a ddaliodd lygaid y crwydryn diarth. Mae'r lluniau'n dangos Cymru ar bob llun: ei thirwedd berffaith, canolfannau diwydiannol a phortreadau o'r bobl.

Mae "EwrOlwg" yn rhan o brosiect a ariennir gan Gyngor Ymchwilio Celf a'r Dyniaethau: "Teithwyr Ewropeaidd i Gymru, 1750–2015" sy'n gydweithrediad rhwng Prifysgol Bangor. Canolfan Prifysgol Cymru ar gyfer Astudiaethau Cymreig a Cheltaidd Estynedig a Phrifysgol Abertawe.

Mae Dr Rita Singer yn Swyddog Ymchwil ym Mhrifysgol Bangor
e. rita.singer@wales.ac.uk

Ewch i weld yr arddangosfa ar lein yn: <http://eurovisions.bangor.ac.uk/>

Lawrlwythwch ddeunydd addysgol rhyngweithiol ar gyfer Cyfnodau Allweddol 2 a 3 yn rhad ac am ddim: <http://hwb.wales.gov.uk/Resources/resource/95514aba-1550-4128-b5ad-f770739601c2/cy>

EuroVisions: Wales through the Eyes of European Visitors, 1750–2015

A touring exhibition "EuroVisions: Wales through the Eyes of European Visitors" moves to Gwynedd Museum in Bangor (6 April–2 July), giving visitors the opportunity to see rarely displayed works of art from continental Europe, showing just how varied the European view of Wales has been over time. As **Dr Rita Singer** explains, refugees from mainland Europe, escaping war and political persecution, form a significant presence among the exhibited artists and writers.

Disgyblion o Ysgol Gymraeg Aberystwyth yn ymweld ag EwrOlwg yn Aberystwyth. Pupils from Ysgol Gymraeg, Aberystwyth, visiting EuroVisions / EwrOlwg in Aberystwyth.

Elmar Schenkel: "Geist der Menai" / "Ysbryd y Feni" (benthyciad preifat). Elmar Schenkel: "Geist der Menai" / "Spirit of the Menai" (private loan).

Revolutions, political radicalism, war or the prospect of a better life. The reasons for continental Europeans to desert their homes and countries are numerous. The people of Wales have opened their doors to refugees not only during the French Revolution but also the European revolutions of 1848 and the two World Wars. Welsh people were affected not only by the rationing of goods, bombing raids and the loss of soldiers at the front, but also by the increased presence of continental Europeans in Wales.

Many people escaped to Wales as refugees. Others were detained as prisoners of war. Basque children escaping the Spanish Civil War in 1937, were sent to Wales to rescue them from persecution. Whilst most refugees and imprisoned soldiers headed homewards after the wars had ended, the majority of Jewish children from Germany, who had been brought to Wales in the *Kindertransport* of 1939, had lost the families or homes to which they could have returned.

Jewish refugee Ellen Davies wrote about her new life in Swansea:

'Then a miracle happened. A new Rabbi came to our Synagogue. He too had come from Germany via the *Kindertransport*... this man had come in time to save my sanity. He was someone who understood what I had gone through. He too was lost and lonely and needed someone to talk to who knew what loneliness was. We would meet in the park and talk, talk, and

David Lindner: "Grotte bei Newgale" (benthyciad preifat) (private loan).

keep talking. There was so much we had bottled within. [...] He stayed in Swansea for three years, the happiest years of my miserable life.'

Political upheaval and war were not the only reasons for Europeans to come to Wales. The large Italian, Spanish and Eastern European communities of south Wales are testament to the waves of continental immigration during the industrial age, whilst the Sioni Winwns, the onion sellers from Brittany were once familiar visitors to our towns.

What makes the art on display so unique are the subjects that caught the travelling stranger's eye. These pictures show Wales in its many facets - idyllic landscapes, industrial centres and portraits of the people.

"EuroVisions" is part of the AHRC-funded project "European Travellers to Wales, 1750–2015" which is jointly undertaken by Bangor University, the University of Wales Centre for Advanced Welsh and Celtic Studies and Swansea University.

Dr. Rita Singer is Research Officer at Bangor University.
e. rita.singer@wales.ac.uk

Check out the Virtual exhibition at: <http://eurovisions.bangor.ac.uk/>

Download free interactive educational material for Keystages 2 & 3 at: <http://hwb.wales.gov.uk/Resources/resource/95514aba-1550-4128-b5ad-f770739601c2/en>

DEHONGLI CYNALIADWY: GWERSI O DWRISTIAETH GYNALIADWY

Gianna Moscardo,

gŵr gwadd yng Nghynhadledd Wanwyn Dehongli Cymru, yn ein herio ni i feddwl sut mae modd dehongli pethau mewn ffordd gynaliadwy

Roedd cynllunwyr, gwneuthurwyr polisi, eiriolwyr a busnesau twristiaeth ymhlith y rhai cyntaf i fabwysiadu'r label 'cynaliadwy' gyda'r gair yn ymddangos mewn llawer o ddogfennau o ddiwedd y 1980au ymlaen. Bellach, mae'n brin iawn gweld unrhyw enghraifft o dwristiaeth heb y label 'cynaliadwy' yn cael ei ddefnyddio yn rhywle ger llaw. Fodd bynnag, nid yw mabwysiadu'r label hwn yn gynnar wedi golygu unrhyw newid arwyddocaol mewn gwirionedd, a cheir beirniadaeth gynyddol o dwristiaeth a'i pherfformiad o ran cynaliadwyedd. Mae pedair problem benodol wedi cael eu nodi'n gyson yn y beirniadaethau hyn:

Mae'r broblem gyntaf yn ymwneud â chanolbwyntio ar elfennau lleol ar draul elfennau byd-eang. Y bygythiad mwyaf i'r Barriff Mawr yw'r newid yn yr hinsawdd, felly a ellir cael twristiaeth gynaliadwy yn y Safle Treftadaeth y Byd hwn os yw'r rhan fwyaf o deithwyr yn rhai sydd wedi teithio pellter sylweddol iawn a chluant

rhyngwladol yw'r cyfranwr at y newid yn yr hinsawdd sy'n tyfu'n gyflymaf? Yr ail yw rhagdybiaeth sydd heb ei herio fod twristiaeth yn gynhenid ddymunol a'r unig beth sydd angen ei wneud yw canfod y math iawn o dwristiaeth i'r math iawn o dwrist. Ond yn ei hanfod, mae twristiaeth yn fath o dreuliant amlwg sydd ar gael i'r sawl sydd â'r amser a'r arian i'w fwynhau. Byddwn yn amlwg yn cuddio hyn trwy amlygu gwerth addysgol twristiaeth a'i potensial i newid twristiaid trwy ddulliau positif, arwyddocaol. Fodd bynnag, ychydig iawn o dystiolaeth o'r canlyniadau hyn sy'n bodoli yn achos y mwyaf i'r o dwristiaid.

Y drydedd broblem yw bod twristiaeth wedi rhoi ychydig iawn o sylw i faterion cyfiawnder cymdeithasol, moeseg, amrywiaeth, neu gynhwysiant. Mae beirniad yn dadlau fod twristiaid yn gyfoethog, fod y rhan fwyaf o fusnes o ogledd mwy cefnog y Byd, fod y rhan fwyaf o weithwyr twristiaeth o ddeheu-barth tlotach y Byd, a chaiff y rhan fwyaf o dwristiaeth ei orfodi ar gymunedau lleol sydd ag ychydig iawn o gyfle i gymryd rhan wirioneddol yn y broses o wneud penderfyniadau.

Yn olaf, mae twristiaeth wedi'i ymgorffori mewn system economaidd sy'n seiliedig ar y syniad o dwf parhaus ac anghyfyngedig, ac mae llawer o'r drafodaeth bresennol ynghylch twristiaeth ryngwladol yn canolbwyntio ar potensial economaidd y cynnydd sylweddol mewn twristiaeth ryngwladol ymhlith y dosbarthiadau canol sy'n tyfu yn Tsiena, India a'r Dwyrain Canol. Yn ystod blynyddoedd diweddar, Tsiena yw'r brif ffynhonnell o dwristiaid rhyngwladol. Fe wnaeth gynhyrchu dros 98 miliwn o deithiau i wledydd tramor yn 2013, a'r Dwyrain Canol ac India sydd

â'r cyfraddau cyflymaf o ran twf mewn teithiau twristiaid i wledydd eraill. Yn ôl y rhagfynegiadau presennol, erbyn 2030, bydd cyfanswm teithiau twristiaid o Tsiena i wledydd eraill yn dyblu i dros 200 miliwn o deithiau, a bydd dros hanner yr holl dwristiaid rhyngwladol yn huanu o Tsiena, India a'r Dwyrain Canol. Fel yn achos llawer o weithgareddau busnes eraill, y twf byd-eang hwn sy'n cynyddu'r pwysau amgylcheddol a chymdeithasol ar gyrchannau, ac ar yr un pryd, yn cynyddu'r galwadau ar dwristiaeth i fod ag agwedd lawer iawn mwy difrifol tuag at gynaliadwyedd.

Beth yw oblygiadau hyn i ddehongli cynaliadwy? Ceir dau set o oblygiadau - un presennol sy'n ymarferol, ac un arall sy'n oblygiad tymor hirach ac yn fwy sylfaenol. Ar y lefel mwy presennol ac ymarferol, bydd tueddiadau mewn twristiaeth ryngwladol yn denu cynnydd enfawr yn nifer y twristiaid sy'n ymweld â llawer o safleoedd, ond bydd newidiadau yn nisgwyladau, diddordebau a gweithgareddau twristiaid hefyd. Bydd y gynulleidfa y bydd dehonglwy'r treftadaeth yn ceisio'i thargedu yn dod yn llawer iawn mwy amrywiol ac yn disgwyl mwy o lawer. A yw dehonglwy'r yn barod am y cynulleidfaoedd newydd? Un awgrym cyson er mwyn gwella cynaliadwyedd twristiaeth yw defnyddio profiadau twristiaid i addysgu twristiaid am faterion cynaliadwyedd, ac felly newid eu hymddygiad pan fyddant yn mynd adref. Yn y senario hwn, daw dehongli yn ddull pwysig o gefnogi twristiaeth fwy cynaliadwy, a byddai'r galwadau hyn i wneud twristiaeth yn fwy addysgol yn gwneud dehongli yn elfen fwy canolog o bob math o dwristiaeth, ac yn ymgorffori dehongli ar draws pob agwedd

Bragdy New Belgium. Mae dehongli cynaliadwy yn ystod taith o amgylch bragdy yn Fort Collins, Colorado, yn enghraifft o gyflwyno dehongli i amrywiaeth ehangach o gynulleidfaoedd.

New Belgium Brewery. Sustainability interpretation in a brewery tour in Fort Collins, Colorado, is an example of taking interpretation to a wider range of audiences.

Treulant Twristiaid ym Milan. Siopa yw un o'r gweithgareddau mwyaf cyffredin y bydd bob ymwelydd yn ei fwynhau.

Tourism Consumption in Milan. One of the most common activities that all tourists engage in is shopping.

o brofiad twristiaid. A yw dehonglwy'r yn barod am hyn?

Beth am yr oblygiadau tymor hirach a mwy sylfaenol ar gyfer dehongli? Yn wahanol i dwristiaeth, ni ddefnyddir y gair cynaliadwy i ddisgrifio dehongli yn aml iawn. Gallai hyn fod oherwydd ein bod ni'n tybio ar y cyfan fod dehongli yn gynhenid gynaliadwy oherwydd mae'n ymwneud â chynnal a gwarchod treftadaeth. Ond un wers a ddysgwyd oddi wrth dwristiaeth yw bod rhaid i ni gydnabod ein holl ragdybiaethau a'u harchwilio'n feirniadol:

- Felly a yw dehongli yn rhy leol?
- Sut bydd dehongli safle neu gyfnod penodol yn mynd i'r afael â materion mwy ac yn cyfrannu at ddealltwriaeth twristiaid o gynaliadwyedd y tu hwnt i'r safle honno neu'r cyfnod hwnnw?
- A yw dehongli yn angenrheidiol neu'n ddymunol bob amser? Pam na all

twristiaid profi llefydd yn eu ffordd eu hunain heb arwyddion a chanolfannau?

- Faint o sylw fydd dehonglwy'r yn ei roi i faterion cyfiawnder cymdeithasol wrth gynllunio dehongli a'i roi ar waith?
- I bwy mae dehongli? A groesawir pob math o dwrist? A fydd pobl leol yn cael cyfleoedd go iawn i fod yn rhan o'r penderfyniadau ynghylch dehongli?
- Faint yw dibyniaeth dehonglwy'r ar y twf mewn nifer twristiaid i gyfiawnhau cyllidebau mwy?

Mae'r rhain yn gwestiynau pwysig sy'n herio cynaliadwyedd dehongli, ond maent hefyd yn cynnig cyfleoedd i ddehonglwy'r feithrin perthnasau agosach â thwristiaeth. Fodd bynnag, i wneud y gorau o'r cyfleoedd hyn, bydd rhaid i ddehonglwy'r wneud rhywfaint o newidiadau. Mae'n rhaid i ddehonglwy'r gofleidio'r cysyniad

o gyd-greu a rhoi rhagor o reolaeth i gymunedau a thwristiaid dros brofiadau deongliadol. Bydd rhaid i ddehonglwy'r feddwl rhagor am y sgiliau byddant yn eu rhoi i dwristiaid na'r hyn sydd wedi'i gynnwys yn eu dehongliad. Mae'n rhaid i ddehonglwy'r wella eu gallu i gyfathrebu ar draws terfynau diwylliannol, gan bontio bylchau ethnig, oedran, cymdeithasol a digidol. Mae'n rhaid i ddehonglwy'r fynd â'u dehongliad i ble mae'r twristiaid yn hytrach na disgwyl i'r twristiaid ddod atynt hwy. Os gall dehonglwy'r ymateb i'r heriau hyn, yna gallai dehongli fod yn allwedd a wnaiff drawsnewid mwy na dim ond twristiaeth.

Mae Gianna Moscardo yn Athro yng Ngholeg Busnes, y Gyfraith a Llywodraethu ym Mhrifysgol James Cook, Townsville yn Queensland, Awstralia.
e. gianna.moscardo@jcu.edu.au

SUSTAINABLE INTERPRETATION: LESSONS FROM SUSTAINABLE TOURISM

Gianna Moscardo,

keynote speaker at Interpret Wales' Spring Conference, challenges us to think about how Interpretation can be sustainable.

Tourism planners, policy-makers, advocates and businesses were early adopters of the label sustainable with the word appearing in many documents from the late 1980s, and today it is rare to see tourism without the label sustainable somewhere nearby. Early adoption of the label has not, however, translated into any significant change in practice with increasing criticism of tourism and its sustainability performance. Four specific problems have been consistently identified in these critiques:

The first problem is a focus on the local at the expense of the global. The single biggest threat to the Great Barrier Reef is climate change, so is it possible to have sustainable tourism to this world heritage area if most of the tourists are long-haul travelers and international transport is the fastest growing contributor to climate change?

The second is the unchallenged assumption that tourism is inherently desirable and it is just a matter of finding the right type of tourism or the right type of tourist. But tourism is essentially a form of conspicuous consumption available to those with the time and the money to indulge in it. We often hide this by high-

lighting the educational value of tourism and its potential to change tourists in significant, positive ways. There is, however, little evidence of these outcomes for the majority of tourists.

The third problem is that tourism has paid very little attention to issues of social justice, ethics, diversity, or inclusion. Critics argue that most tourists are wealthy, most tourism businesses come from the global North, most tourism workers come from the global South, and most tourism is imposed upon local communities with little opportunity for real participation in decision-making.

Finally, tourism is embedded in an economic system based on the idea of continuous and unlimited growth with much current discussion about international tourism focused on the economic potential of the massive increases in international tourism from growing middle classes in China, India and the Middle East. In the last few years the leading source of international tourists has been China, generating more than 98 million overseas trips in 2013 with the fastest rates of growth in outbound tourism coming from the Middle East and India. The current predictions are that by 2030 Chinese outbound tourism will double to more than 200 million trips, and more than half of all international tourists will come from China, India and the Middle East. As with many other business activities, it is this global growth that is simultaneously increasing both environmental and social pressures on destinations and increasing calls for tourism to get much more serious about sustainability.

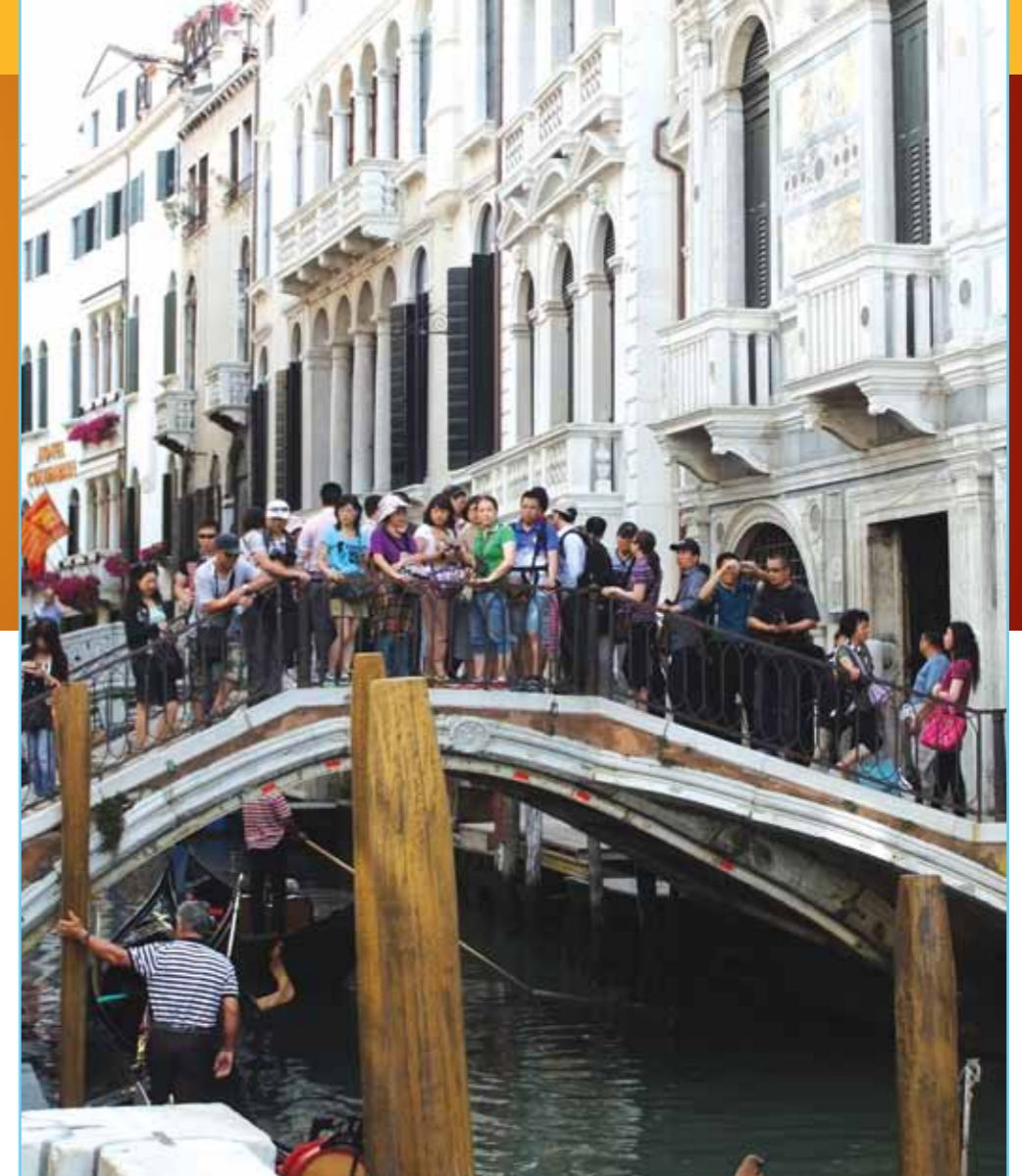
What does this mean for sustainable interpretation? There are two sets of

implications – one immediate and practical and one longer-term and more fundamental. At the more immediate and practical level, the international tourism trends will not only bring massive increases in visitor numbers to many sites, but also changes in tourist expectations, interests and activities. The audiences for heritage interpreters are going to get much more diverse and demanding. Are interpreters ready for these new audiences? One consistent suggestion to improve the sustainability of tourism is to use tourist experiences to educate tourists about sustainability issues and so change their behaviours when they go home. In this scenario interpretation becomes an important tool to support more sustainable tourism and these calls to make tourism more educational would make interpretation more central to all forms of tourism and embed interpretation across all aspects of the tourist experience. Are interpreters ready for this?

What about the longer-term, more fundamental implications for interpretation? Unlike tourism the word sustainable is not often used to describe interpretation. This could be because we mostly assume that interpretation is inherently sustainable because it is all about heritage conservation and protection. But one lesson learnt from tourism is that all our assumptions must be acknowledged and critically examined:

- So is interpretation too local?
- How does interpretation of a particular site or time address bigger issues and contribute to visitor understanding of sustainability beyond that site or time?

Twristiaid o Tsiena yn Fenis Bellach, Tsiena yw'r ffynhonnell fwyaf o dwristiaid rhyngwladol, ac mae'r niferoedd yn debygol o ddyblu yn y 15 mlynedd nesaf. Chinese Visitors in Venice. China is now the largest source of international visitors with numbers set to double in the next 15 years.

Mae dehongli gwin a hanes ar hyd llwybrau cerdded yn Ne Styria, Awstria, yn un enghraifft o fynd â dehongli i fannau lle mae twristiaid.

Interpretation of wine and history along walking trails in South Styria, Austria, is an example of taking interpretation to where the visitors are.

- Is interpretation always necessary or desirable? Why can't visitors experience places in their own way without signs and centres?
- How much attention do interpreters pay to social justice issues in the planning and practice of interpretation?
- Who is interpretation for? Are all types of visitors made welcome? Do all locals

get real opportunities to participate in interpretation decisions?

- How much do interpreters rely on growth in visitor numbers to justify bigger budgets?

These are important questions that challenge the sustainability of interpretation, but also offer opportunities for interpreters to build closer relationships with tourism.

To make the most of these opportunities interpreters are, however, going to have to make some changes. Interpreters must embrace the concept of co-creation and giving greater community and visitor control over interpretive experiences. Interpreters will have to think more about the skills they give to visitors than the content included in their interpretation. Interpreters have to become better at communicating across cultural boundaries bridging ethnic, age, social and digital divides. Interpreters need to take their interpretation to where the visitors are rather than wait for the visitors to come to them. If interpreters can rise to these challenges then interpretation could be the key to transforming more than just tourism.

Gianna Moscardo is Professor in the College of Business, Law and Governance at James Cook University, Townsville in Queensland, Australia. e. gianna.moscardo@jcu.edu.au

Dysgwch Fwy...

Find out more...

Y Canllaw Arfer Gorau

Os ydy'r mater hwn wedi sbarduno syniad cofiwch fod heriau ymarferol i brosiectau yn ymwneud â ffoaduriaid. Am gyngor, trowch i *Engaging Refugees and Asylum Seekers: A Best Practice Guide for Museums and Galleries* – canllaw wedi ei gynhyrchu gan Amgueddfeydd Cenedlaethol Lerpwl. Mae angen i brosiectau fod yn wirioneddol berthnasol i fywydau bob dydd ffoaduriaid a byddan nhw'n llwyddo dim ond os ydy'r ffoaduriaid eu hunain yn rhan o'r dylunio.

<http://www.platforma.org.uk/wp-content/uploads/2015/05/Connecting-Museums-with-Refugee-and-Asylum-Seeker-Organisations.pdf>

Y Tŷ Ffoadur

Roedd y prosiect 'Tŷ Ffoadur' yn enghraifft berffaith o sut mae modd i amgueddfeydd weithio gyda chymunedau gwahanol. Cynhaliwyd y prosiect yn Sain Ffagan: Amgueddfa Werin Cymru yn ystod Wythnos Ffoaduriaid 2012. I wybod mwy ewch i:

<http://curadur.info/?p=80>

Yr Amgueddfa Fudo

Mae prosiect yr Amgueddfa Fudo yn bwriadu creu Amgueddfa Fudo benodedig gyntaf Y Deyrnas Gyfunol i adrodd hanes y mynd a dod o wledydd Prydain. Mae modd rhoi llety i'r arddagosfa *100 Images of Migration* sydd wedi bod yn teithio gwledydd Prydain. Gall y lleoliadau sy'n croesawu'r arddagosfa ei addasu ac ychwanegu lluniau lleol ati. Dyw hi heb fod i Gymru eto!

<http://migrationmuseum.org/learn-more/>

Cymru – Cenedl Noddfa?

Wrth feddwl am ein hanes o roi lloches i ffoaduriaid, mae Cyngor Ffoaduriaid Cymru yn gweithio gyda mudiadau ledled y wlad ar weledigaeth hirdymor fydd yn fodd i Gymru fod y 'genedl noddfa' gyntaf yn y byd. Mae hyn yn rhan o brosiect 'Dinasoedd Noddfa Cymru' – prosiect wedi ei ariannu gan y Loteri Fawr i gefnogi Ceiswyr Lloches a mudiadau yn Abertawe a Chaerdydd. Un o brif amcanion y prosiect ydy caniatáu i geiswyr lloches chwarae rhan lawn, gwirfoddoli a bod yn aelodau cyflawn o bob agwedd ar fywyd Cymru. I'ch dwylo chi ...

<https://swansea.cityofsanctuary.org/what-we-do/wales-cities-of-sanctuary-project-2015-2018>

Best Practice Guide

If this issue has sparked an idea remember that projects involving refugees come with practical challenges. Check out *Engaging Refugees and Asylum Seekers: A Best Practice Guide for Museums and Galleries*, produced by National Museums Liverpool, for advice. Projects need to have genuine significance to refugees' day-to-day lives and will only succeed if they have been co-designed by them.

<http://www.platforma.org.uk/wp-content/uploads/2015/05/Connecting-Museums-with-Refugee-and-Asylum-Seeker-Organisations.pdf>

Refugee House

A text book example of how museums can engage with different communities was the 'Refugee House' project at St Fagans: Welsh History Museum, held during Refugee Week 2012. More at: <http://curadur.info/?p=80>

The Migration Museum

The Migration Museum Project plans to create the UK's first dedicated Migration Museum telling the story of movement into and out of the UK. You can host their flagship exhibition *100 Images of Migration*, which has been touring the UK. Venues adopting the exhibition also adapt it and add to it with local images. It hasn't been to Wales yet!

<http://migrationmuseum.org/learn-more/>

Wales Nation of Sanctuary?

Reflecting our history of providing a place of safety for refugees, the Welsh Refugee Council is working with organisations across Wales on a long term vision for Wales to be the world's first 'Nation of Sanctuary'. This is part of 'Wales Cities of Sanctuary', a Big Lottery funded project, which supports Asylum Seekers and organisations working in Swansea and Cardiff. One of the key aims of the project is to include people seeking sanctuary as active participants, volunteers and members in all aspects of Welsh life. Over to you...

<https://swansea.cityofsanctuary.org/what-we-do/wales-cities-of-sanctuary-project-2015-2018>

Y Tŷ Ffoadur yn Sain Ffagan:
Amgueddfa Werin Cymru.

Images from the Refugee House at
St Fagans: Welsh History Museum.

